

УДК 658.5.009.12:631.11

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ЧЕРЕЗ ДИВЕРСИФІКАЦІЮ ВИРОБНИЦТВА

Є. Ф. Перегуда, *викладач*
Державний агроекологічний університет

Досліджено конкурентоспроможність підприємств та вплив диверсифікації виробництва на її підвищення.

Актуальність дослідження. В ринковій економіці важливого значення набуває питання конкурентних переваг підприємства, визначення рівня його ефективності та здатності витримувати конкуренцію. З розвитком соціально-економічних відносин з'являються нові категорії та поняття, основне призначення яких повніше описувати стани, явища та процеси, що відбуваються в економічному середовищі.

Так, до 90-х років минулого століття для опису результативності діяльності підприємств в Україні вживався термін "ефективність". Зокрема, особливої ваги набуло питання екологічної ефективності природокористування та раціонального використання біоресурсів, як об'єктивної передумови формування якісної сільськогосподарської продукції. Розвиток вільного конкурентного середовища на більшості вітчизняних ринків дав поштовх для введення нових термінів, наприклад, „конкурентоспроможність”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Опосередковано конкурентоспроможність підприємства досліджувалася багатьма вченими, починаючи з робіт А. Сміта і Д. Рікардо та закінчуючи працями сучасних зарубіжних науковців, зокрема М. Портера, К. Макконнелла.

Серед вітчизняних науковців слід виділити наукові праці Г.Л. Азоева, О.В. Дейнега, П.С. Зав'ялова, В.І. Ткачук, Р.А. Фатхутдінова, А.Ю. Юданова та інших.

Виклад основного матеріалу. Термін "конкуренція" (з лат. „conkurrentia") означає змагання, суперництво. Як економічна категорія, конкуренція – це економічна боротьба, суперництво між відокремленими виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення своїх інтересів, пов'язаних з продажем цієї продукції, виконаних робіт, наданням послуг одним і тим же споживачам.

Відповідно до цього в економічній літературі пропонуються близькі за визначення поняття конкурентоздатність і конкурентоспроможність [1]:

– конкурентоздатність – здатність певного об'єкта (товару, підприємства, регіону, країни) витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку;

– конкурентоспроможність – комплекс характеристик об'єкта (товару, підприємства, регіону, країни), який визначає його потенційний результат на ринку.

Конкурентоздатність підприємства – це рівень його компетентності порівняно з іншими підприємствами-конкурентами за такими параметрами, як технологія, практичні навички і професійні знання персоналу, рівень стратегічного і поточного планування, політика збуту, рівень управління, комунікації, якість систем управління, виробництва продукції тощо [2].

Поняття „конкурентоспроможність” підприємства було введено до наукової термінології М. Портером [3]. Основними показниками, що характеризують рівень конкурентоспроможності продукції є її якість, собівартість і ціна реалізації. Так, показники якості продукції, як складові її конкурентоспроможності, забезпечують товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі і є важливим критерієм вибору для покупця. Особливо ваги це набуває у зв'язку з інтенсивністю використання біоресурсів, високою ророзаністю і, як наслідок, погіршенням якості ґрунту.

Дослідження теоретичних аспектів з питань підвищення конкурентоспроможності аграрних формувань дало змогу узагальнити критерії та показники конкурентоспроможності підприємств.

Розглянута нами методика є зручною для використання при дослідженні конкурентоспроможності виробничого аграрного підприємства і охоплює основні напрями діяльності такої організації. Проте в її основу закладено експертну оцінку показників вагомості кожного ко-

ефіцієнта, а така оцінка не може вважатися абсолютно достовірною.

Алгоритм розрахунку конкурентоспроможності підприємства передбачає три поступові кроки: перший – розрахунок одиничних показників конкурентоспроможності організації; другий – розрахунок критеріїв конкурентоспроможності підприємства; третій – розрахунок коефіцієнта конкурентоспроможності підприємства.

У зв'язку з тим, що кожен із цих показників має різну ступінь важливості для розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності підприємства (ККП), експертним шляхом розраховували коефіцієнти вагомості кожного критерію та показника.

Коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства може бути визначений таким чином [4]:

$$\text{ККП} = 0,15\text{ВД} + 0,29\text{ФП} + 0,23\text{ЕЗ} + 0,33\text{КТ}, \quad (1)$$

де ККП – коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства; ВД – значення критерію ефективності виробничої діяльності підприємства; ФП – значення критерію фінансового положення підприємства; ЕЗ – значення критерію ефективності збуту та просування товару; КТ – значення критерію конкурентоспроможності товару.

Відповідно усі вказані критерії можуть бути розраховані так:

$$\text{ВД} = 0,31\text{В} + 0,19\text{Ф} + 0,4\text{РТ} + 0,1\text{ПП}, \quad (2)$$

де В – відносний показник витрат виробництва на одиницю продукції; Ф – відносний показник фондівддачі; РТ – відносний показник рентабельності товару; ПП – відносний показник продуктивності праці.

$$\text{ФП} = 0,29\text{КА} + 0,2\text{КП} + 0,36\text{КЛ} + 0,15\text{КО}, \quad (3)$$

де КА – відносний показник автономії організації; КП – відносний показник платоспроможності організації; КЛ – відносний показник ліквідності органі-

зації; КО – відносний показник обіговості обігових засобів.

$$E3 = 0,37РП + 0,29КЗ + 0,21ВП + 0,14КР, \quad (4)$$

де РП – відносний показник рентабельності продаж, КЗ – відносний показник затовареності готовою продукцією; ВП – відносний показник загрузки виробничих потужностей; КР – відносний показник ефективності реклами та засобів стимулювання збуту. Як відомо, коефіцієнти до зазначених показників (1–4) є сталими.

Для перекладу показників 1–4 у відносні величини проводиться їх порівняння з базовими показниками. Як базові показники (бази для порівняння) можуть виступати: середньогалузеві показники; показники будь-якого конкуруючого підприємства або підприємства-лідера на ринку; показники оцінюваного підприємства за минулі відрізки часу. З метою перекладу показників у відносні величини використовується 15-бальна шкала. При цьому в 5 балів оцінюється показник, що має значення гірше ніж базовий, у 10 балів – на рівні базового і в 15 – краще ніж базовий [3].

Така оцінка конкурентоспроможності охоплює усі найбільш важливі напрями господарської діяльності підприємства, виключає дублювання окремих показників, дозволяє швидко та ефективно

отримати інформацію про стан підприємства.

Узагальнюючи розглянуту методику для визначення конкурентоспроможності підприємств, нами запропоновано використати коефіцієнт диверсифікаційної стратегії, який дозволить встановити соціально-економічний вплив диверсифікації:

$$Kdc = \sqrt{\frac{\Gamma_1 \cdot D_1 \cdot \Pi_1}{\Gamma_0 \cdot D_0 \cdot \Pi_0}}, \quad (5)$$

де Kdc – коефіцієнт диверсифікаційної стратегії; Γ_1 і Γ_0 – відповідно кількість галузей у фактичний і базовий період; D_1 і D_0 – грошові надходження у фактичний і базовий період; Π_1 і Π_0 – кількість працівників у фактичний і базовий період.

Встановлено, що диверсифікація виробничої діяльності ефективна за $Kdc \geq 1$, а якщо < 1 , то дана стратегія менш доцільна, оскільки не враховує вирішення соціальних аспектів.

Розглянуту методику використано нами при дослідженні конкурентоспроможності аграрних підприємств Київської області (табл. 1).

Дослідження показало, що у середньому по регіону конкурентоспроможність аграрних підприємств зросла на 1,25 пункти. В розрізі господарств відзначено особливості – у більшості підприємств, які мали двогалузеву структуру

Таблиця 1. Показники конкурентоспроможності аграрних підприємств Київської області

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	"+ /-" 2011 р. до 2009 р.
Коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства	3,45	3,17	4,7	1,25
Показник ефективності виробничої діяльності підприємства (ВД)	16,91	15,86	19,4	2,49
Фінансове положення підприємства (ФП)	0,23	0,29	0,6	0,37
Ефективність підприємства зі збуту та просування товару (ЕЗ)	2,26	1,64	5,57	3,31
Коефіцієнт диверсифікаційної стратегії	2,3	1,6	0,7	-1,6

ру, коефіцієнт конкурентоспроможності підприємств був стабільним. Для підприємств з вузькою спеціалізацією шуканий коефіцієнт був менш стабільним. Ця особливість пов'язана зі значними ринковими коливаннями цін на сільськогосподарську продукцію та її асортимент.

Аналіз соціально-економічного впливу диверсифікації виробничої діяльності підприємств показав, що значення Кдс, як узагальнюючого показника, зменшилось з 2,3 у 2009 р. до 0,7 у 2011 р. Основною причиною зниження значення коефіцієнта є зменшення кількості видів продукції на 40% та скорочення кількості працівників на 11%.

Поглиблене дослідження соціально-економічного впливу диверсифікації проводилось на основі даних виробни-

чої діяльності ТОВ "АФ Яготинське" з типовою виробничою структурою досліджуваного регіону. По цьому підприємству з 2009 по 2011 рр. значення Кдс знизилось з 1,5 до 0,89 також через зменшення загальної кількості видів продукції та скорочення кількості працівників.

Для підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно обрати свою стратегію діяльності, поєднуючи її з комплексом заходів, які дозволять стати підприємству конкурентоспроможним. Успіх аграрних виробників залежить від здатності усвідомлювати основні чинники конкуренції та своєчасно реагувати на зміни їх параметрів, а також від політики держави щодо підтримки вітчизняних товаровиробників.

Таблиця 2. Динаміка ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств в Київській області

Показники	Роки					2011р. у % до 2007 р.
	2007	2008	2009	2010	2011	
Кількість підприємств	1977	1900	1896	1855	1807	91,4
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, тис. осіб	53	47	43	42	41	77,4
Площа сільськогосподарських угідь – всього, тис. га	1676,4	1672,9	1671,2	1669,4	1668,7	99,5
у т. ч. рілля	1363,9	1361,3	1359,5	1356,8	1356,1	99,4
Прибуток, збиток (–) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	292,4	337,4	969,6	1579,3	2453,7	x
у т. ч.						
продукції рослинництва	375,9	192,4	322	695,7	1329,5	x
продукції тваринництва	-83,6	145	647,6	883,5	1124,2	x
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	11,8	9,6	20,6	31,1	39	x
у т. ч.						
продукції рослинництва	31	10,6	11,6	25,2	35,9	x
продукції тваринництва	-6,6	8,5	33,8	38	43,6	x

Конкурентоспроможність підприємства тісно пов'язана з рівнем ефективності господарської діяльності (табл. 2), адже саме зростання ефективності є запорукою конкурентоспроможності.

За досліджуваний період ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств регіону зростає, про що свідчить збільшення рівня рентабельності з 11,8 % до 39 %. Загальна кількість підприємств зменшилась на 8,6 % і на 0,5 % – площа сільськогосподарських угідь. Трансформаційні зміни в аграрному секторі вплинули на рівень використання трудових ресурсів, загальна кількість яких зменшилась на 22,6 %.

Важливим фактором підвищення економічної ефективності та зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку є диверсифікація його виробничої діяльності. Диверсифікація сільськогосподарського виробництва діє позитивно на економічну, соціальну ефективність та екологічну ефективність природокористування аграрних формувань. Вона дозволяє повніше задовольняти попит на продукцію, роботи, послуги, використовувати ресурси протягом року більш рівномірно, підвищувати зайнятість за рахунок нових робочих місць і є запорукою стабілізації фінансового стану сільськогосподарських виробників, оскільки сприяє більш рівномірному надходженню прибутків за періодами року та збільшенню їх річної маси. При цьому ринок краще насичується товарами, отже, витісняється імпорт.

Диверсифікація виробництва в аграрній сфері дозволяє раціональніше використовувати ресурсний потенціал підприємств, зокрема їх трудові та земельні ресурси.

За останні роки в аграрному секторі економіки України відбулись зміни, наслідком яких стало зменшення загальної кількості найманих працівників більш

ніж на 70 %, а рівень безробіття склав 7–10 %. Незважаючи на загальне зростання заробітної плати, вона залишається нижче від середнього рівня по країні на 30–40 %.

Диверсифікація виробничої діяльності є одним із шляхів зменшення безробіття в аграрному секторі шляхом розвитку галузі тваринництва.

Проведені розрахунки дають можливість спрогнозувати вплив диверсифікації виробничої діяльності на доходи підприємств та соціальну складову розвитку сільських територій (табл. 3). Виявлено, що реалізація даного проекту дозволить вирішити ряд соціальних питань, зокрема зменшити відсоток безробіття.

Аналіз показав, що в 2011 р. ТОВ "АФ Яготинське" спеціалізувалось на виробництві продукції рослинництва – озимої пшениці, жита, ячменю, кукурудзи на зерно, проса, гороху, соняшник у та сої. У виробничій діяльності приймали участь 12 працівників, отримано 3305,0 тис. грн.

У процесі розрахунку проекту використовувались розрахунково-конструктивний та екстраполяційний методи, побудовано оптимізаційну модель з цільовою функцією на максимум прибутку.

Результатом диверсифікації виробничої діяльності та вдосконалення технологічних умов господарювання стане розвиток тваринницької галузі й збільшення кількості видів продукції. Так, по галузі рослинництва буде вироблятися: озима та яра пшениця, гречка, кукурудза на зерно, овес, соняшник, соя, ріпак, цукровий буряк. По галузі тваринництва – молоко, яловичина та свинина. При цьому поголів'я корів складе 150 гол., молодняку ВРХ – 230, свиней – 500 голів. Виручка від реалізації виробленої продукції зростає в 3,2 рази, що дасть змогу підприємству більше забезпечити свою виробничу діяльність власними грошовими коштами. Частка виручки від реалізації продукції галузі тва-

Таблиця 3. Проект диверсифікації виробництва сільськогосподарської продукції у ТОВ «АФ Яготинське» на перспективу

Показник	Фактично 2011 р.	Прогноз на 2015 р.	Індекс прогнозу до факту
Площа сільськогосподарських угідь, га	1621	1662	1,03
Кількість галузей	1	2	2,00
Кількість видів продукції, шт	8	13	1,63
Виручка від реалізації продукції, тис. грн, усього*	3305,0	10559,1	3,19
у т. ч. продукції рослинництва	3305,0	4461,8	1,35
продукції тваринництва	-	6097,3	×
Зайнято в сільському господарстві, осіб усього	12	39	3,25
у т. ч. продукції рослинництва	12	12	1,00
продукції тваринництва	-	27	×
Коефіцієнт диверсифікаційної стратегії	0,89	4,11	-

*У цінах 2011 р.

ринництва при цьому складе понад 50 %. За рахунок розвитку галузі тваринництва зросте загальна кількість працівників. Реалізація даного проекту потребує залучення додаткових ресурсів. Зростання значення K_{dc} свідчить про доцільність реалізації проекту.

Висновки

Необхідність підвищення виробничої ефективності, ефективності природокористування та посилення ринкових позицій аграрних підприємств вимагає врахування кон'юнктури ринків та диверсифікації її виробничо-господарської діяльності. Результати проведеного дослідження засвідчили, що багатогалузеві аграрні підприємства є більш конкурентоспроможними. Коефіцієнт конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Київської області за останні 3 роки зріс на 1,25 пункти.

Для визначення соціально-економічного впливу диверсифікації виробничої діяльності запропоновано коефіцієнт диверсифікаційної стратегії, який вра-

ховує кінцевий економічний результат, кількість видів продукції та кількість зайнятих працівників у виробничій сфері. Значення даного коефіцієнта для сільськогосподарських підприємств Київської області за останні 3 роки знизилось на 1,6 пункти.

Диверсифікація виробничої діяльності аграрних формувань є одним із напрямів вирішення соціально-економічних проблем села. Розвиток тваринницької галузі стимулює створення додаткових робочих місць. Згідно з проектними розрахунками це дозволить лише в одному підприємстві додатково залучити 27 робітників. На підприємстві оптимізується виробнича структура, з'являється можливість використання органічних добрив, що в комплексі заходів дає можливість покращити якість продукції, а відтак підвищити її ринкову ціну. Значення коефіцієнта диверсифікаційної стратегії по досліджуваному підприємству зросте з 0,89 до 4,11, що свідчить про доцільність реалізації проекту.

Література

1. Дейнега О.В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоспроможності підприємств [Електронний ресурс] / Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnulr/logistyka/2008_623/10.pdf;
2. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс] / Режим доступу <http://slovo.org.ua/38/53402/380794.html>
3. Портер М. Стратегія конкуренції: Пер. з англ. А. Олійника, Р. Скильського. – К.: Основи, 1998. – 390 с.
4. Пастухова Т.Ю. Метод розрахунку конкурентоспроможності підприємства, заснований на теорії ефективної конкуренції [Електронний ресурс] / Режим доступу http://www.confcontact.com/2012_03_15/ek1_pastuhova.php

АННОТАЦІЯ

Перегуда. Є.Ф. Увеличение конкурентоспособности предприятий вследствие диверсификации производственной деятельности // Биоресурсы и природопользование. – 2013. – 5, № 1–2. – С. 124–130.

Определены основные подходы к трактовке понятия "конкурентоспособность предприятия" и рассмотрены основные факторы ее обеспечения.

SUMMARY

E. Pereguda. Improvement the competitiveness of agricultural enterprises through diversification of production // Biological Resources and Nature Management. – 2013. – 5, № 1–2. – P. 124–130.

The article outlines the main approaches to the interpretation of the term "competitiveness" and examines the main factors of its support.